

Milliyetçilik Söylemi ve Medya

Elif KÜÇÜK DURUR (*)

Özet: Milliyetçilik olgusunun ortaya çıktığı günden bu yana toplumlar üzerinde etkinliği sürmektedir. Milliyetçiliğin modernleşme süreci sona erdiğinde etkisini ve geçerliliğini kaybedeceğine dair beklentiler boşa çıkmıştır. Küreselleşmenin ulus/devlet olgusunu zorlamasına rağmen yerelliği ön plana çıkaran yapısı da yeni milliyetçiliklerin gündeme gelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla, zamana, siyasi rejimlere ve toplumlara göre değişip dönüşebilen milliyetçilik olgusunu bir söylemsel strateji olarak ele almak gerekmektedir. Gündelik hayatın rutinleri içine yerleşmiş bu söylem, uluslardan oluşan dünya sistemi içinde sürekli yeniden üretilmektedir. Gündelik hayattaki medyada, dilsel pratikler ve milli kimliği kuran temsiller vasıtasıyla milliyetçilik söyleminin yeniden üretiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik söylemi, medya

Nationalism Discourse and Media

Abstract: Effects of nationalism on societies maintains since it occurred. Expectations that the end of modernism would cause the end of nationalism did not come true. Although globalization has brought the nation state in the foreground its structure giving importance to localization brought into sharp relief of new nationalizations. Consequently, it's necessary to discuss nationalism fact that changing and transforming in the scope of time, politic regimes and societies, as a discourse strategy. This discourse, taking place in the daily life routines, is repeatedly generated in the world system formed by nations. In the daily life, media have an important role in the re-production of nationalism discourse through the linguistic practices and presentations forming national identity.

Key Words: Nationalism discourse, media

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi
(e-posta: elifkucukdurur@gmail.com)

Giriş

Milliyetçilik olgusu, üzerinde ilk düşünlmeye başlandığı iki yüzyıl öncesinde olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır. Modernleşmenin aydınlanmış akla ve bireyciliğe olan vurgusunun milliyetçilik ve ırkçılığı ortadan kaldıracağı beklentisinin boşa çıkması gibi, bugün de küreselleşme olgusunun meydana getirdiği ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda uluslarüstü örgütlenmelerin ulus-devlet sınırlarını zorladığından bahsedilmektedir. Fakat, küreselleşmenin bir paradoksunu da oluşturan yerel olanın küresel değer ve normlara karşı yükselişe geçmesi ile yeni milliyetçiliklerin gündeme gelmesi, milliyetçiliğin hala meşruiyetini korumaya devam ettiğini göstermektedir.

Milliyetçilik, 18. yüzyıldan bu yana, çağlara, siyasal rejimlere, iktisadi ve toplumsal yapılar göre farklılaşan bir modellenme ve uyarlanma süreci geçirmiştir (Anderson, 2007:176). Bu nedenle, modernitenin bir ürünü olduğu kabul edilen milliyetçilik, 'post-modernliği en kopuşçu biçimde tasarlayanlar açısından bile, modernlik sonrasına devreden, etki eden bir gerçeklik/kurgudur... Dolayısıyla milliyetçiliğin yitışinden değil yeni bir eklemelenmesinden söz etmek isabetli olur (Bora, 1995:13)'.

Milliyetçiliği etnik çatışmalar ya da görünür olan kolektif eylemler kapsamında değerlendirmek yerine; kendini 'doğal' bir 'gerçeklik' olarak sürekli yeniden üreten, 'yalnızca siyasi değil, aynı zamanda kültürel ve kişisel bir kimlik meselesi (Calhoun, 2007:3)' ve bilinci şekillendiren bir söylemsel oluşum olarak kabul etmek gerekmektedir. Smith'in de ifade ettiği gibi 'milliyetçilik dediğimiz şey pek çok düzeyde faaliyet gösterir ve bir siyasi ideoloji ve toplumsal hareket türü olduğu kadar bir kültür biçimi olarak da görülebilir' (1999:118). Sonuç olarak, milli bilincin ve dolayısıyla milli kimliğin inşa edildiği, özneleri konumlandıran, gündelik yaşam pratikleri içinde sürekli yeniden üretilen milliyetçi söylemsel alanı merkez almak gerekmektedir.

Bu çalışma da, milliyetçiliği yalnızca milli kriz ya da milli mücadele dönemlerinde ortaya çıkan, aşırı-sağcı siyasi projelerle ilişkili bir siyasi ideoloji olarak gören ve buna bağlı olarak milli kimliği verili ve sabit kabul eden yaklaşıma karşı, milliyetçiliğin günlük yaşamın pratikleri içine yerleşmiş ve bu pratikler vasıtasıyla sürekli yeniden üretilen hegemonik bir söylem ve milli kimliğin de kimliklenme süreci içinde 'öteki'ne göre değişip dönüşebilen bir kurgu olduğu önkabulüne dayanmaktadır. Yukarıda sıralanan gerekçeler ışığında, bu çalışmada, milliyetçilik söyleminin teorik gelişimi ile milliyetçilik pratiğinin milli kimliğin inşa edilmesinde ve medyada yeniden üretimindeki rolünün tartışılması amaçlanmaktadır. Milliyetçilik olgusunu gündelik yaşam pratikleri ile ilişkilendiren bu çalışma tanımlayıcı-betimleyici bir karakterde (descriptive research) dizayn edilmiş ve araştırma yöntemi olarak karşılaştırmalı literatür ve konu edilen örnekler üzerinde eleştirel söylem analizine başvurulmuştur.

1. Bir Söylem Olarak Milliyetçilik

Milliyetçilik literatüründe özellikle 20. yüzyılın sonunda büyük bir genişleme olmasına rağmen genel geçer tek bir milliyetçilik teorisinden bahsetmek mümkün olmadığı gibi; marksizm ya da liberalizmde olduğu gibi, tezlerini o ideolojiye inanan herkesin kabul

ettiği filozofları da yoktur. Bu konu üzerine kuram geliştiren araştırmacılardan Gellner (2007) için bir siyasi ilke olan milliyetçilik, Smith(1999)'e göre bir ideolojik harekettir. Çeşitli insan topluluklarında milliyetçilik olgusunun farklı süreçler neticesinde ortaya çıkması da bu kavramın ortak bir tanımının yapılamamasına neden olmaktadır.

Kavramsal olarak tanımı üzerinde bir uzlaşının bulunmadığı 'millet' ve 'milliyetçilik'in ne zaman ortaya çıktığı ve bu olguların ne kadar modern olduğu soruları milliyetçilik literatüründe farklı kuramsal yaklaşımların ortaya konmasına sebep olmuştur. Milliyetçiliğin ve milletlerin modernleşmenin bir ürünü olduğunu iddia eden 'araçsalcı' (ya da yapılanmacı veya genel olarak modernist) görüşe karşı bu olgunun en eski etnik yapıların bir devamı olduğunu savunan 'ilkçi' (kadimci ya da eskilci) görüş bu konudaki literatürü ikiye ayırmıştır. Fakat, modernist ya da ilkçi yaklaşımlar milliyetçiliğin meşruiyetini nasıl yeniden üretebildiğine dair bir açıklama getirememektedir.

Milliyetçilik gibi çok boyutlu bir olgunun tek bir değişkene dayanılarak açıklanmaya çalışılmasını eleştiren Özkırmı, milliyetçiliğin değişken bir görüngü olduğunu, bukalemun gibi bulunduğu ortamın rengine bürünerek farklı ideolojilerle işbirliği yapabildiğini dolayısıyla bu tür bir görünümün tek bir dönüşüm süreci çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmasının indirgemecilikten kurtulamayacağını ifade etmekte, bütün milliyetçilikleri açıklayabilecek bir kuram olmadığını ve çok fazla değişken içeren bir kuramın da açıklayıcı olamayacağını eklemektedir. (2008:275-276). Farklı zamanlarda ve farklı mekanlarda farklı görünümde bulunan, aynı zaman ve mekan dahilindeki görünümünde bile farklı iç bileşenleri olabilen milliyetçilikleri 'milliyetçilik' yapan ve en azından 'milliyetçilik' şeklinde tanımlanmasını sağlayan şey, tüm bu farklılıkların ortak noktasını oluşturan 'milliyetçilik söylemi'dir.

1960'lı yıllardan itibaren disiplinlerarası bir nitelik taşıyan 'kültürel çalışmalar'ın bütün sosyal bilimler alanına nüfuz etmesiyle birlikte milliyetçilik çalışmaları da bu akımdan etkilenmiş; klasik milliyetçilik çalışmalarına damgasını vuran erkek egemen, batı merkezci, toplumdaki ayrılıkları ve güç ilişkilerini gözardı eden, gündeliği unutan bakış açılarının irdelenmeye başlanması ve milliyetçilik çalışmalarının disiplinlerarası niteliğinin belirgin hale gelmesi (Özkırmı,2008:239) gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla milliyetçi söylemin kadını denetim altına alan ve marjinalleştiren yönlerinin incelenmesi, sömürge toplumlarındaki milliyetçiliğin ezilenlerin bakış açısından yeniden yorumlanması, gündelik deneyimlerin yeniden ürettiği yaşam biçimleri, düşünce yapıları ve kimliklerin nasıl bu kadar doğal görüldüğünün açıklanmaya çalışılması milliyetçiliğin bir söylemsel oluşum olarak kabul edilmesini gerektirmekte ve milliyetçilik çalışmalarına da yeni bir ivme kazandırmaktadır.

Dünya üzerinde yaşanmış farklı milliyetçilik projelerinin, evrensel bir form olarak milliyetçiliğin özgün örnekleri olmadığını vurgulayan Finlayson da, milletlere ait bu özgülüklerin aslında milliyetçiliğin amacı olduğunu dolayısıyla 'millet'i tanımlayan söylemsel alanın irdelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Finlayson, modernleşme tezinin, herhangi bir milliyetçi hareketin dışında bir neden arayarak milliyetçiliğe dair mekanik bir açıklama getirdiğini, milliyetçiliği böyle büyük bir sosyal süreç içerisine yerleştirmektense milliyetçiliği siyasi ideolojilerle bağlantılı özel bir ideolojik söylem olarak ele

almanın bu konudaki kuramsal yaklaşımların çelişkilerini açıklamakta ve çıkmazlarını ortaya koymakta daha başarılı bir yol olacağını altını çizmektedir (1998:103-105). Nitekim milliyetçiliğin modernitenin bir ürünü olduğunu savunan modernist yaklaşımın, bu süreç sona erdiğinde milliyetçiliğin de etkisini kaybedeceği iddiasının¹ geçersiz kalması da milliyetçiliği açıklayacak bir başka perspektife ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla son dönem milliyetçilik çalışmalarında görülen bu değişiklik ile daha önceki çalışmaların milliyetçiliğin ve milletlerin ne zaman ortaya çıktığına dair sorunsalı, milliyetçiliğin ve milletin neden ve nasıl yeniden üretildiği şeklinde bir değişiklik göstermiştir. Çünkü, aslında ‘millet/ulus bir sebep değil, bir güç/iktidar etkisi ve güç/iktidar inşasıdır (Finlayson, 1998:116).’

Milliyetçilik literatürünü oluşturan her kuramcı milliyetçilik olgusunu tartışırken farklı etkenlerden yola çıkmaktadır. ‘Milliyetçiliğin evrensel ilkelerinin bulunmaması, farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlara bağlı olarak farklı ve zıt ideolojilerle bağdaştırılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, hem ayrılıkçı hareket hem de devletin bütünlüğünü koruma mücadelesi milliyetçilik olabilmektedir’ (Kalaycı,H., 2007:252). Ne var ki ayrılıkçı hareketin milliyetçiliği ‘kötü’, devletin bütünlüğünü korumaya yönelik milliyetçilik ise ‘iyi’ olarak nitelendirilmektedir (Smith, 1999; Balibar,1993; Billig, 2002; Bora,1993). Milliyetçilik kavramı üzerinde yapılan bu ayırım, ayrılıkçı ya da yayılmacı hareketleri, vatanseverlik olarak nitelenen iyi milliyetçiliklere karşı ötekileştirmekte ve milliyetçilik olarak kabul edilmeyen fakat bizzatı milliyetçiliğin kendisini sakladığı masum yüzü olan iyi ve gerekli bu ‘vatanseverlik’ halini doğallaştırmaktadır.

Bu bağlamda iyi ve kötü milliyetçiliklerin ne olduğuna ilişkin kavramsallaştırmalara değinmek gerekmektedir. Literatürde yaygın bir görüş birliği olan bu kategorileştirmelerden ‘iyi’ milliyetçilikler Batı tipi (sivil/klasik/resmî) milliyetçilik ya da Fransız milliyetçiliği, ‘kötü’ olanlar ise Doğu tipi (etnik/kültürel/organik) milliyetçilikler ya da Alman milliyetçiliği olarak adlandırılmaktadır. Genel kabule göre, etnik milliyetçilik millet tanımında ırk, kültür ve dil birliğini vurgulayarak kültürel ayrıcalık ve özgünlük meselelerini öne çıkarır. Millet anlayışı organik ve bütüncüdür. Sivil milliyetçiliği ise territoryalite, vatandaşlık, sivil gurur ve katılım belirler. Etnik milliyetçilik milletin aslını veya özünü neyin teşkil ettiğine dair temel savlar öne sürer. Bu anlayışta milli kimlik nüfusun benzeşliği ve etnik saflığı üzerine inşa edilmiştir. Buna karşılık, sivil milliyetçilik öze yönelik olmaktan çok şekilsel ve yöntemseldir. Milletin belirli bir etnik öz etrafında değil, ortak siyasi idealler ve fikirler etrafında birleşmesi gerektiğini öngörür (Akman, 2002:81). Bu tür ayrımlar Connor(1994)’a göre ‘terminolojik bir kaosa’ yol açmanın yanı sıra, aynı olgunun farklı biçimlerini, bize farklı olgularmış gibi sunmaktadır. Bu görüşe göre milliyetçilik ayrıdır, vatanseverlik ayrı; Bosna’daki Sırp milisler ya da IRA militanları, sıradan Fransız ya da Amerikan vatandaşlarından farklı güdülerle hareket ederler. Oysa dereceleri, yoğunlukları, ortaya çıkış biçimleri farklı olan bu güdüler, aynı familyaya aittir. Bunla-

1) Modernist kuramın öncüsü Gellner, modernleşme sürecinin tamamlanmasına koşul olarak milliyetçiliğin toplumsal alanda etkisini sürdürdüğünü ve hatta ‘ insanlık tarihinin hiçbir döneminde kavuşmadığı kadar belirgin bir otoriteye kavuşmuş durumda’ olduğunu ifade ederek bu konudaki itirafını dile getirmektedir (2007:63).

rı birleştiren ortak nokta, her birinin davranışlarını açıklamak için milliyetçilik söylemine başvurmalarıdır (Özkırımlı, 2008:15).

Sivil/siyasi ve etnik/kültürel milliyetçilikler arasında yapılan bu kategorileştirme bu ikisi arasındaki eklemlemeyi göz ardı etmektedir, çünkü her tür milliyetçilikte etnik ve siyasi bağlam iç içe geçmiş bir durum sergilenmektedir. Smith'in de ifade ettiği gibi, 'millet, her özgül durumda değişik oranlarda biri sivil ve teritoryal öteki etnik ve jenealojik olan iki boyutu birbirleriyle harmanlamıştır (1999:34)'. Bugün 'milliyetçilik' ve 'ırkçılık' arasındaki anlamlandırma mücadelesinde de aynı durum söz konusudur. Bu iki kavram arasındaki bağlantıya dair yaptığı tartışmada Balibar, 'milliyetçilik ve ırkçılık arasındaki bağın bir sapma sorunu ya da biçimsel benzerlik sorunu değil, bir tarihsel eklemleme sorunu olduğunu ve milliyetçilik ve ırkçılık arasındaki belirlenimde her zaman karşılıklılık söz konusu olduğunu' belirtmekte, 'ırkçılığın milliyetçilik inşası için her zaman gerekli fakat milliyetçilik projesini tamamlamakta da her zaman yetersiz kaldığını' ifade etmektedir (1993:61-73).

Dolayısıyla milliyetçiliği ikiye ayırmak yerine milliyetçiliğin birbiriyle 'karşılıklılık' esasına dayanan ve etkileşim halinde bulunan ikili yapısı üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü milliyetçiliğin ve onun oluşturduğu milli kimliğin farklı söylemlerle eklemenebilmesini ve her durumda kendini yeniden üretebilmesini sağlayan da onun bu yapısıdır ve bu yapı sayesinde önemini ve geçerliliğini her dönemde koruyabilmektedir. Milliyetçilik akımlarının tarih sahnesine çıktığı ilk dönemlerde Fransız İhtilali'nin de etkisiyle liberal söylemsel alana eklemelenen milliyetçilik, 20. yüzyıl itibarıyla sömürge toplumlarının bağımsızlık mücadelelerinde sosyalist bir içerikle anlamlandırılmış ya da Nazi Almanyası örneğinde olduğu gibi otoriter bir karaktere bürünmüş, tüm bu görünümüne bağlı olarak da ilerici ya da gerici, ılımlı ya da aşırı olarak nitelendirilmiştir.

Milliyetçiliği 'herşeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı anlamlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimi' olarak tarif eden Özkırımlı, milliyetçi söylemin üç temel özelliğinden bahsetmektedir:

- 1- 'Bu söyleme göre, millet herşeyden önce gelir, milletin çıkar ve değerleri diğer tüm çıkar ve değerlerden üstündür;
- 2- Milliyetçilik söylemi, milleti tek meşruiyet kaynağı olarak görür, burada kastedilen yalnızca siyasi meşruiyet değildir, 'millet adına hareket etmek' normal koşullar altında hoş görülmeyecek hatta suç sayılabilecek pek çok davranış ve eyleme göz yumulmasını sağlar;
- 3- Milliyetçilik söylemi dünyayı ikili kategorilere ayırır, biz ve onlar, dostlar ve düşmanlar gibi, başka bir deyişle kimlikler ve karşı-kimlikler üretir, 'bizi' 'ötekilere' göre tanımlar, kendinden bir türlü emin olamadığı için de bu ayrımı hep canlı tutar' (2008:285-286).

Milliyetçiliği basitçe bir ideoloji veya siyaset biçimi olarak anlamamızın mümkün olmayacağını, milletlerin ve milliyetçiliğin kültürel birer görüngü olarak da ele alınma-

ları gerektiğini söyleyen Smith, bir ideoloji ve hareket olarak milliyetçiliğin çok boyutlu bir kavram olan milli kimlikle yakından ilişkilendirilmesi ve belirli, özel bir dil, hissiyat ve sembolizmi içerecek şekilde genişletilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (1999:8). Hall, 'bir anlamlar topluluğu olarak İngiliz ulusal kültürü ile temsil edilmesinden dolayı, biz İngiliz olmanın ne demek olduğunu biliriz; ulus bir kültürel temsil sistemi olarak anlamlar üreten bir şeydir; insanlar kendi ulusal kültürlerinde yansıtıldığı gibi ulusu düşünürler, ulus sembolik bir topluluktur' derken de böyle bir şeyi kastetmektedir (Hall vd,1992:292). Dolayısıyla milliyetçiliği bir kültürel temsil sistemi içinde 'biz'in anlamlandırıldığı ve doğallaştırıldığı bir söylemsel alan olarak ele almak ve bu 'biz' kurgusunun olduğu her yerde bir milliyetçilik söyleminin varlığını kabul etmek gerekmektedir.

Billig ise milliyetçiliğin uluslararası bir ideoloji olduğunu ifade etmekte ve milliyetçilerin de öteki ulusların dünyasını takip ederek kendi uluslarının milletliğin evrensel kodlarının gereklerini yerine getirdiklerini vurgulamaktadır (2002:95). Dolayısıyla, milletlerden bahsedilen her coğrafyada milliyetçilik varlığını korumaya devam etmekte ve bir milletin parçası olma fikri gündelik hayat rutinleri içinde sürekli olarak yeniden üretilmektedir.

Bu bağlamda, milliyetçilik bir söylem olarak ele alındığında, ulus-devlet içi veya uluslararası alanda tüm siyasi pratiklerin ve geleneksel siyasi stratejilerin önkoşulu olduğu önkabulüne dayalı olarak sadece sağ kanat partilere ait bir söylem olmadığı, sol parti siyasetlerinin de bu söyleme eklenemediği görülmektedir. Ulus-devlet sınırları içerisinde gerçekleşen siyasi seçimlerde bağlamın ulus-devletle sınırlı olması ve sol ya da sağ kanada dahil olan tüm partilerin ulusu temsile yönelik bir amaçla siyaset yapmaları temelinde 'kolektif irade'ye başvurmaları, milliyetçilik söylemine eklenen bir çaba olarak değerlendirilmelidir. Özetle, 'toplum/halk/ulus/millet çıkarları'ndan bahsedildiği ve bu çıkarlar bağlamında bir 'birlik' tahayyülünün inşa edildiği, 'öteki' ve 'biz'in birbiri üzerinden kurulduğu her söylemsel strateji milliyetçilik söylemiyle eklenmektedir.

2. Milliyetçilik Söylemi İçinde Milli Kimliğin İnşası

Her söylemsel oluşumda olduğu gibi milliyetçilik söyleminde de insanlar bu söylemi yeniden üreten özneler olarak konumlandırılırlar. Belli bir bilinç oluşumuna paralel bir seyir izleyen bu süreçte milli kimlikler kurulur ve yeniden üretilir. Milliyetçi reflekslerin görünür olduğu milli kriz ya da milli başarı dönemlerine ideolojik temel oluşturan 'gündelik deneyimler' ise, milli kimliği kuran milli bilinci desteklemektedir. Dolayısıyla, toplumsal alanda bir gerçeklik olarak inşa edilen milliyetçilik söylemi bu gündelik deneyimler içerisinde sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Billig'in ifadesiyle; '...aşırı yüklenmiş bir bilgi/haber dünyasında başka ne unutuluyor olursa olsun, yurtlarımızı unutmuyoruz. Plebisit, ister olağan deixis aracılığıyla olsun ister spor tezahüratları aracılığıyla olsun, ulus-devleti yeniden üretiyor. Eğer rutin bir şekilde gelecekte ortaya çıkabilecek olan tehlikelere karşı hazırlanıyorsak, bu hazırlık bir agresif enerji haznesini ağzına kadar doldurmaya yönelik bir hazırlık değil. Bu hazırlık okumanın ve seyretmenin, anlamının ve sorgusuz sualsiz kabullenmenin bir türü. İçerisinde, evimizde, yurdun sınırları içerisinde sürekli olarak rahatlamaya davet ediliyor olduğumuz bir yaşantı biçimi. Bu yaşantı

biçimi, sürekli olarak tazelenen, zararsız bir evsellik gibi görünen ve tehlikeli potansiyeli içinde barındıran milli kimliktir' (2002:147).

Milli kimliğin kendini sürekli olarak yeniden üretebilmesi, millet olgusunun tarihsel kökleri temelinde sonsuza uzanan bir şey olarak kavranıp kabul edilmesine ve diğer milletlerle (onlar) arasındaki farklılığına olduğu kadar kendi içindeki aynılığına (biz) bağlıdır. Ortak geçmiş kurgusu, aynı milli kimliğe sahip bireyler arasında kendi varlığından emin olmayı sağlamakta, bu ontolojik güven tarih anlatısının inşa ettiği 'diğerlerinden farklılık' tanımı temelinde ayrıcalıklı bir konum da üreterek millet bütünlüğünü yapılandırmaktadır. Milliyetçilik söylemi içinde, sadece siyasi bir tasavvur değil, söylemsel alanda inşa edilen sembolik bir kurgu olarak milletin inşasında 'tarih'e özel bir önem atfedilir, bu da 'milliyetçilik söyleminin tarih, diğer bir deyişle 'anımsa(t)ma' ve 'bellek' üzerin(d)e kurulduğu anlamına gelmektedir' (De Cillia'dan Akt. Binark, 2004:290). Tarihe gönderme, kolektif hafızayı beslemesi nedeniyle, milliyetçilik söyleminin yeniden üretiminde vazgeçilmez bir araçtır. Milli kimliğin hamasi milliyetçilik söylemi içine bu şekilde uyarlanması sayesinde, geçmiş ve bugün arasında kurulan bağ bugüne ait olanı meşrulaştırmanın da bir yolu olmaktadır.

Fakat milliyetçilik söyleminin ve dolayısıyla milli kimliğin kuruluşunda 'hatırla(t)ma' kadar 'unut(tur)ma' da önemli bir rol oynamaktadır. Kolektif hafızaya dayalı millet kurgusunda 'bir taraftan kadimliğini kutlayan millet diğer taraftan yeniliğini unuttur' diyen Billig, milli kimliği her an hafızada tutmayı sağlayan gündelik hayat rutinleri içine yerleşmiş hatırlatmaların da toplumsal alanda sık sık karşılaşılması ve bu aşinalık içinde dikkate alınmaması nedeniyle hatırlama olarak deneyimlenmediğini vurgulamakta ve bu içselleştirmeyi de unutmaya şeklinde değerlendirmektedir (2002:50-51).

Kolektif hafıza ve kimlik arasında birbirini tamamlayan bir ilişki söz konusudur. 'Bellek kimliği sabitleyerek tutarlı bir kimliğin oluşmasını sağlarken, kimlik kendini meşrulaştırmak için belleği sabitlemektedir. (Erhürman, H., 2007:97)' Fakat tam bir sabitleme mümkün olmamakta, her ikisi de değişen kültürel, politik, ekonomik ve sosyal koşullara paralel eklenmeler ile yeniden üretilmekte ya da değişip dönüşmektedir. Bir başka ifadeyle, kolektif bellek ve kolektif kimlikler toplumsal alandaki güç/iktidar ilişkileri içinde kurulan söylemlere bağlı olarak şekillenmekte ve günlük hayatın rutinleri içinde yeniden üretilmektedirler. Dolayısıyla, toplumsal alandaki güç/iktidar dengesi lehine kolektif hafıza yeniden yapılandırılmakta, kolektif hafızayı oluşturan hatırla(t)malar günün koşullarına bağlı olarak değişmektedir.

Millet olgusunun herhangi bir doğal olgu kadar nesnel ve somut bir gerçeklik ve tarihin bir hükmü olduğu yargısına karşılık bu birlik ve bütünlüğün sürekli tehdit altındalığı (Bauman,1999:187) milliyetçilik söylemi içinde milli kimliğin yeniden üretiminde çok önemli bir faktördür. Kendisini olumlu nitelikleriyle tanımlayan milli kimlik, çoğunlukla olumsuz nitelikleri ya da eksiklikleri 'öteki'ne yükler ve bu yolla hem yüce bir değer atfedilen milli birliğe bağlılık kurulur, hem de bu birliği bozmaya yönelik tehdit unsuru olan 'öteki'ne karşı bütünlük oluşturma çağrısı yapılmış olur. 'Biz'e karşı 'onlar', yani (ötekiler) yabancılar; kamusal tehditler ve kirlenici unsurlar olarak kendi şehirlerimiz içinde vardırırlar ve tanınabilirler, her tarafta sınırlarımız ve denetimimiz dışında, ama bizden

nefret eden ve bize karşı komplo düzenleyenler olarak evrensel düzeyde vardırırlar (Hobsbawm,1993:205) ve içerideki ya da dışarıdaki 'öteki'ne karşı bu korku ya da tedirginlik halinden kaynaklanan milli kimliğin etnosentrik² bir karakter kazanması da kolaylaşır. Milliyetçi söylemin inşa ettiği milli kimliğe ait özelliklerin, 'içinde bulunulan' daha doğrusu 'içine doğulan' millete dahil olmakla kendiliğinden kazanılan atalardan bugünkü nesillere kalan genetik bir miras olması da milli kimliğin jenealojik³ yönüne işaret eder.

Milletleri 'hayali cemaatler' olarak nitelendiren Anderson, bu 'hayal edilme' durumu- nu; 'en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam eder' şeklinde açıklamaktadır (2007:20). Anderson'un bu tanımından yola çıkarak, millet içindeki farklılıkların 'millet tahayyülü' bünyesinde erimesiyle kendine has bir özgünlüğünün bulunduğu önkabulüne dayalı milliyetçilik kurgusu, aynı zamanda 'diğer milletler arasında bir millet olma' tahayyülüne de bağlıdır. Ulusal kimliğe ilişkin bilinç uluslar arası bir bağlam varsayar; bu bağlamın kendisinin her ögesi de en az ulusal topluluk kadar tahayyül edilmeye muhtaçtır.. Bu yüzden yabancılar sadece bizim karşıtımızı simgeleyen ötekiler değillerdir, onlar da aynı bizim gibi milletliğin tahayyül edilen evrensel kodunun bir parçasıdır, dolayısıyla milliyetçilik bu evrensel bakış açısını ya da ulusların uluslar arası dünyasının tahayyülünü içerdiğinden etnomerkezci zihniyetten ayrılır (Billig, 2002:99).

İnsanların doğaları gereği kendilerini evlerinde hissedecekleri, biz bize olacakları bir ulus-devleti geçmişe dönük bir biçimde tahayyül etmek ve durmadan düşmanın içeride olduğunu keşfederek ve cemaati kendi bölünmelerinin hayali yapımları olmaktan öteye gitmeyen işaretlerle özdeşleştirerek onu dış düşmanlar karşısında birleşmiş bir cemaat olarak ortaya çıkarmaya çalışmak (Balibar,1993:269), şeklindeki paradoksuna rağmen milliyetçi söylem, en büyük ve en önemli çelişki kaynağı olarak kurguladığı 'düşman' imgesi ile, toplumsal düzeydeki diğer çelişkileri oluşturan eşitsizliklerin ve farklılıkların üstünü örtme işlevi görürken, milliyetçiliğin militarizme eklememesini de beraberinde getirir. Dolayısıyla, milliyetçilik, zenofobiyi⁴ destekleyerek ve etkinleştirerek devlet otoritesini kuvvetlendirir ve devletin baskı aygıtlarının şiddet kullanımını da meşrulaştırır. Diğer yandan devlet, milli kimliği yasal, ekonomik ve siyasi kurumları aracılığıyla destekler, böylece vatandaşlar arasında türdeşlik sağlayan ortak milli kimliğin diğer kimliklerden (toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite gibi) öncelikli ve üstün tutulması istenir.

Milli kimliği modern öncesi dönemlerdeki etnik kimliklerden ayıran da onun siyasi yapı ile olan ilişkisine dayalı bu özelliğidir. Her ikisi de belirli kültürel ve etnik ortaklıkları baz alırken, milli kimlik bu ortaklığın belirli coğrafi sınırlar dahilinde bir siyasi topluluk oluşturma amaçlı olması gerekliliğine dayanır. Ayrıca etnik topluluğa mensup birey ile etnik topluluk arasında aile ve akrabalık unsurlarını temel alan aracılı bir ilişki şekli

2) Kendi etnisitesini diğerlerinden üstün görme

3) Soybilimsel.

4) Yabancı düşmanlığı.

mevcutken, birey ve milleti arasında diğer kimliklerinden önce gelen milli kimliğinin sağladığı daha doğrudan bir ilişkisellik hakimdir.

Milli kimliğin; milletlerin içinde yaşamak ve çalışmak zorunda oldukları kesin bir toplumsal mekan tanımladıkları ve bir tarihi toprağın/ülkenin sınırlarını çizdikleri ‘teritoryal’, bu topraklar üzerindeki insan gücü de dahil bütün teritoryal kaynaklar üzerinde denetim kurdukları, ayrıntılı bir iş bölümü oluşturarak topluluk fertleri arasında kaynak dağılımının yanı sıra emek ve meta dolaşımını da teşvik ettikleri ‘ekonomik’, millete özgü kişilik ve değerleri tanımlayan ve halkın kadim gelenek ve adetlerini yansıtan, ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerinin meşrulaştırıcısı olma özelliği ile ‘siyasi’ dışsal işlevlerini sıralayan Smith; milli kimliğin en bariz içsel işlevinin de fertlerin ‘uyruklar ve yurttaşlar’ olarak toplumsallaştırılmaları olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, bunu sağlamak için türdeş bir kültür aşılamanın umulduğu zorunlu, standart kamu eğitim sistemlerinin de altını çizmektedir (1999:34-35).

Ekleme gerekir ki, son dönemlerde ulus-devletin küreselleşme olgusu karşısında girdiği meşruiyet krizi ve bu bağlamda ortaya çıkan ‘mikro milliyetçiliklerin taleplerine cevap verebilmek için ‘çok-kültürlülük’ projesini benimseyen ulus-devletlerin yöneldiği kültürel heterojenlik prensibi doğrultusunda, ulusal kimliğin içeriği genişletilerek çeşitlendirilmekte ve bu tür küresel taleplere uygun hale getirilmektedir. Ulus-devlet, organik ulus kimliğinden vatandaşlık ulus kimliğine doğru kayarak yerel ve bölgesel etnik aidiyetlere kucak açmaktadır’ (Yıldırım, 2006:190). Dolayısıyla, milliyetçilik söylemi içinde milli kimlik, millet ve devlet arasındaki ilişkiselliğe bağlı olarak şekillenmekte ve değişen koşullara eklenerek yeniden anlamlandırılmaktadır.

Milliyetçiliği daha iyi anlayabilmek için ulusal bağın bilinç ve akıldan çok bilinçaltı ve duygulara ilişkin olduğunu kabul etmek gerektiğini öne süren Connor (Akt. Kalaycı, 2007:263) gibi, Calhoun’un da; milliyetçiliğin insanların duygularına hitap ettiğini, bu muazzam ve karmaşık dünyada ve sonsuz tarih içinde insana bir yer duygusu sağladığı için, eğer sadece bir yanılısma ve yönlendirmeden ibaret olsaydı bugünkü gücüne sahip olamayacağını (2007:175) vurgulamaktadır. Aynı şekilde Guibernau da, milliyetçiliğin gücünün onun duygulara dayalı ve akıldışı gerçekliği içeren yanının anlaşılmasıyla değerlendirilebileceğini ifade etmektedir (1997:221). Ulusallığın bir tür sevgi olduğunu ifade eden Ellias da, bu sevgide hedefin ‘diğeri’ ya da ‘başkası’ olmadığını, ulusal sevginin bireyin ‘biz’ diye tanımladığı bir gruba duyduğu sevgi olduğunu ve bunun da kendini sevmenin bir biçimi olduğu üzerinde durmaktadır (Akt. Baştürk-Akca, 2007:10). Dolayısıyla milli kimlik, insanlara kendilerini aşan bir varlık olan milletle özdeşleşmelerini yansıttığı ölçüde güç verir (Guibernau, 1997:128).

Milli kimlik ve millet, birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasi pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılardır. Kendi devletlerinde ifadesini bulsun ya da bulmasın, müştereken paylaşılan anılar, mitler ve geleneklerin bir araya getirdiği topluluk fertleri arasındaki dayanışma bağlarını gösteren bu kavramlar, devletin tamamen yasal ve bürokratik nitelikli bağlarından tümüyle farklıdır (Smith,1999:34). Milliyetçilik söylemi içinde inşa edilen milli kimlik, birey ve ulusal toplum arasında kutsal bir bağın

oluşturulması önkoşuluna dayanır. Başka bir ifadeyle; millet ve devlet arasında sadakat ve bağlılık uyandıran bu duygusal boyut, ortak mit ve sembollerden oluşan kültürel yapıdır.

Her bireyin yalnızca var olan ilişkilerin değil aynı zamanda bu ilişkilerin tarihinin de sentezi olduğunu vurgulayan Gramsci gibi Hall de kimliklerin yalnızca imgelemimizin bir oyunu olmadığını, tarihleri olduğunu ve bu tarihlerin de gerçek maddi ve simgesel etkileri olduğunu söylemekte (1998b:178), bu da bizi kimliğin belirli söylemsel alanlarda inşa edilen tarihsel/kültürel kurgular olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Bu nedenle; milliyetçiliğin bir söylemsel alan olduğu kabul edildiğinde, bu söylemsel alanda paylaşılan ortaklıklara dayalı olarak öznelerin kendi milli kimliklerini ve diğerlerini konumlandırdıklarını, homojen bir bütün oluşturduğu varsayılan milleti oluşturan her bir bireyin toplumsal etkileşimi sağlayan eğitim sistemi ve medya gibi aygıtlar ve bu etkileşimin diğer biçimlerinde milliyetçi söylemi yeniden ürettiğini, dolayısıyla 'belirleyen' olan bu söylemsel alanın aynı zamanda 'belirlenen' olduğunun da kabul edilmesini gerekli kılmaktadır.

Milli kimliğin bu çok boyutlu esnek yapısı onun farklı zaman ve mekanlarda, farklı düşünce yapılarına eklenerek kendini yeniden üretebilmesini ve meşruiyet kazanmasını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla etno-sembolcü yazarların (A.D. Smith, J.Armstrong) iddia ettiği gibi etnik kimliğin milli kimliğe temel oluşturduğu kabul edilebilirse de eskiye ait mit, sembol ve gelenekleri belirli amaçlar doğrultusunda yeni anlamlar yükleyerek dönüştüren ve yeni yapılara adapte eden milliyetçilik projeleri içerisinde milli kimliğin bu dönüşümün dışında veya sabit kaldığına inanmak mümkün değildir. Diğer kimlikler gibi milli kimlik de verili ve doğal olmadığı gibi, dil ve söylem üzerindeki iktidar mücadelesi ve etkileşimler içinde inşa halindedir, değişen toplumsal koşullar içinde yeniden tanımlanır. Bu yeniden tanımlama (ya da yeniden üretme) hali ise, kimliğin sonu belirsiz doğasının üstesinden gelebilmek adına, hem belirli bir yere ve zamana sabitleme amacını taşıırken hem de paradoksal olarak değişime, farklılaşmaya ya da ötekileşmeye açık olmak anlamını taşımaktadır.

Bu ön kabule dayalı olarak milliyetçilik söyleminin inşası ve yeniden üretimini gündelik hayatın rutinleri içinde aramak gerekmektedir. Billig'in 'banal milliyetçilik' olarak tarif ettiği bu olgunun 'mecazi imgesi, bilinçli olarak, ateşli bir tutkuyla sallanan bir bayrak değil, kamu binasının önünde fark edilmeden dalgalanan bayraktır (2002:20, 2002:51-55).' Milliyetçiliğin varlığını koruyabilmesi soyut bir topluluk olarak milletin varlığını sürekli olarak kendine hatırlatması ile mümkün hale gelmekte ve son derece doğal gelen bu hatırlatma ile milli bilinç dünyayı algılama biçimine milli kimlik de bir yaşam tarzına dönüşmektedir (Yumul ve Özkırımlı, 1997:6). Banal milliyetçilik, okunan gazetenin logosunda, evinizin ya da iş yerinizin bulunduğu sokağın isminde, trafikte seyreden arabaların plakalarında, kullandığınız gsm operatörünün ya da içtiğiniz kahvenin adında, kullandığımız parada saklıdır. Bu bağlamda yine Billig'in ifadesiyle, 'milli kimlik tüm bu unutulmuş hatırlatıcıları kapsar, bu yüzden, bir kimlik, ancak hayatın cisimleşmiş alışkanlıklarında bulunabilir, böylesi alışkanlıklar düşünmeye ve dil kullanımına ilişkin alışkanlıkları da içerir (2002:18)'.

Dolayısıyla milli kimlik insanların yanlarında taşıyıp gerektiğinde kullandıkları bir özellikler değildir, kimliği bir bütün olarak ele aldığımızda birbiri ile etkileşim içinde olan kimlik bileşenlerinden biridir. Diğer yandan, milli ya da ulusal kimliğin, Anderson'un 'hayal edilmiş cemaatler' olarak nitelediği millet tahayyülünde olduğu gibi, kendilerini belirli bir millete ait hissedenlerin bu içsel ruh halinden ya da bireysel bir kendini tanımlamadan daha fazlası olduğunu belirten Billig, ulusal kimliğin, ulus devletler dünyasında günlük olarak yaşanan bir yaşam biçimi olduğunu ve milletlere ve bu milletlerin sahip olduğu ulus-devletlere bölünmüş dünya sisteminde varoluşlarının bir koşulu olduğunu (2002:80-85) savunmaktadır.

Öte yandan milliyetçiliğin söylemsel oluşumundan söz ederken, milli kimliği somut bir hale getiren simgelerin bu söylemin yeniden üretimindeki başat konumuna da değinmek gerekmektedir. Çünkü milli kültür içindeki simgeler, ancak o kültürü paylaşan üyeler tarafından tanınır ve bilinir, dolayısıyla dışarıdakilerle içeridekileri ayırıştırma işlevi görürler. 'Biz'i 'ötekiler'den ayırırken de 'biz' içindeki olumsal farklılıkları kapatıp, aynılıkları öne çıkarır. Smith'in ifadesiyle; bayrak, para, marş, üniforma, anıt ve kutlama gibi sembollerle topluluk fertlerine ortak mirasları, kültürel yakınlıkları hatırlatılır, ortak kimlik ve aidiyet duyguları güçlendirilir (1999:35). Örneğin; 'bayrak' simgesel olarak ülke ile özdeşleştirilen, 'milli kültür' içerisinde kutsal kabul edilen bir nesnedir ve milliyetçiliğin en önemli sembollerindendir; birtakım ülkelere 'karşı' eylemlerde o ülkelerin bayraklarının yakılması da bayrak simgesinin bu anlamsal içeriğinden kaynaklanmaktadır. Milli günlerde yapılan törenler ve milli simgeler, milliyetçiliğin ideolojisi ile millete dair kavramları eklemleyerek ve onları elle tutulur kılarak tarihi ve kaderi olan soyut bir topluluğun devam edegelmesine yardımcı olur (Smith, 1999:127).

Her kimlik politikasında mutlaka bir 'öteki'ne göre konumlanma olmalı ya da buna ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla, bir milletin kendi kimliğine sahip bir varlık olarak kurgulanabilmesi, kendi içindeki aynılığını vurgularken, kendi içinden olmayanı dışlamasıyla mümkün olabilecektir. Milliyetçiliğin öncelikli olarak birinci çoğul şahıs ideolojisi olduğu kabul edildiğinde, 'biz' tasavvuruna dayanan milli kimliğin, hamasi nutuklarla değil günlük dil alışkanlıkları içinde 'biz', 'onlar', 'burası' gibi küçük ve basit kelimelerle, homojen bir kültüre, stereotipleştirilmiş kişilik özelliklerine, ortak geçmişe ve bu geçmişe ait kahramanlık anlatılarına, ortak bir coğrafya tahayyülüne, diğerlerinden farklılığı ve biricikliği vurgulayan her türlü mit ve sembole gönderme yaparak, inşa edilmesi söz konusu olacaktır. Bu kurgunun yeniden üretilebilmesi, sürekliliğinin sağlanması ise, farklı olan diğerlerinin, 'ötekiler'in varlığıyla ve kurgulanmış bu gerçekliğe karşı bir tehdit unsuru olarak kavranmasıyla mümkün olabilecektir.

3. Milliyetçilik Söyleminin Medyada Yeniden Üretimi

Milliyetçiliğin doğuşunda ve yayılma sürecinde 'dilsel birliğin' önemli bir yeri vardır. Çünkü toplumların millet (ya da ulus) olma süreçlerinde, siyasi ve iktisadi hegemonyası olan bölgede kullanılan lehçenin standartlaştırılmasıyla dilsel birlik oluşturulmuştur. Milliyetçilik söyleminin ve milli hegemonyanın inşası çoğunlukla resmi milli dillerin zaferi ve milli bütünlüğü oluşturan topluluk içindeki rakip dillerin ortadan kaldırılmasıyla

mümkün olmuştur⁵. Ancak Anderson'un ifade ettiği gibi, 'dilleri, bazı milliyetçi ideolojilerin yaptığı gibi, bayraklar, ulusal giysiler, halk dansları ve diğerleri gibi ulus olmanın bir amblemi olarak ele almak her zaman yanlıştır. Dillerin en önemli özelliği hayali cemaatler türeterek, tikel dayanışma grupları inşa edebilme yetenekleridir (2007:150-151)'. Bir başka ifadeyle, milletin inşasında birleştirici olan ortak dil unsuru her durumda milli bir nitelik taşımamaktadır.

19. yüzyılın ortasından itibaren kapitalist yayıncılık faaliyetlerinin hızla yaygınlaşması dilin standartlaştırılmasında önemli bir rol oynamış, daha geniş kitlelerin okuyup yazabilmesini sağlayan bu süreç okur kitleleri arasında zihinsel bir birliktelik hissi yaratarak milli bilincin ve kimliğin oluşumunda da etkili olmuştur. Anderson'un, bir kurgu olarak gazetenin neredeyse eşzamanlı tüketimini ifade eden bir çeşit kitlesel ayin olarak nitelendirdiği ve bunun sonucunda oluşan birlikteliği 'okur-yoldaşlar' olarak kavramsallaştırdığı bu durum, kendi dil alanları içinde birbirlerinden habersiz milyonlarca insanın paylaştığı aynı ulusa mensup yurttaşlar olduklarının farkına varmaları sürecine denk gelmektedir (2007:50, 60).

Ulusal ordular, ulusal pazarlar gibi ulusal yayıncılık faaliyetleri içindeki etkileşim ortamı da ulus-devlet mensuplarının sadece birbirini daha iyi tanımalarına hizmet etmekle kalmamış, birbirlerine daha çok benzemelerini de sağlamıştır (Calhoun, 2007:112). Dolayısıyla; ortak bir kültür temelinde ulusun inşası süreci kültürün homojenleşmesini beraberinde getirmiş, bu noktada kapitalist yayıncılık da bu kültürel homojenleştirmeye katkıda bulunmuştur. Yayıncılık, ulusal bir topluluğun '*imaginaire*'nin yansıdığı, şekillendiği ve ulus-devletin demokratik yaşamının temsil edildiği bir forum olarak işlev görmüştür (Morley ve Robins, 1997:242). Kitlesel medyanın popüler ideolojileri standartlaştırma, homojenleştirme ve dönüştürme potansiyeline dikkat çeken ve özel çıkar sahipleri ve devletler tarafından maksatlı propaganda aracı olarak kullanılabilirliklerine değinen Hobsbawm da, kitlesel medyanın, fiili milli sembollerini her bireyin yaşamının bir parçasına dönüştürme ve böylece, çoğu yurttaşın yaşamının olağan bir boyutunu oluşturan özel ve yerel alanlar ile kamusal ve milli alanlar arasındaki ayrımları yıkma konusunda maksatlı propagandadan daha etkili olduğunu vurgulamaktadır (1993:169).

Milliyetçilik söylemini en çok yeniden üreten, millet olma halini en çok dillendirenler olarak siyasetçiler, elektronik çağda tanınmış figürlerdir ve çehreleri sürekli olarak gazetelerde ve televizyon ekranlarında görünür. Siyasiler bir yandan millete hitap ederken diğer yandan da 'biz' retoriğini kullanarak millet adına konuştuklarını iddia ederler. Ulusal bağlam üzerine oturan, ulusun mecazi bakışları altında var olan ve temsil pratiğinde kullanılan siyasi söylem, tipik olarak milletliği dalgalandırır/imler (Billig, 2002:114-117). Medya da bu söylemsel alanda, haber değeri atfedilen siyasilerin söylemlerini ikincil tanımlayıcılar olarak kurgular ve temsil eder. Fakat, medya sadece siyasi söylemleri aktarırken değil, her tür içeriğinde milliyetçilik söylemini yeniden üreterek onu doğallaştırır.

5) Foucault bir akademik disiplin olarak gramerin onsekizinci yüzyılda ortaya çıkışını tıp ve ekonomi disiplinlerinin aynı dönemdeki gelişimleriyle karşılaştırır. Bu disiplinlerin her biri ortaya yeni çıkmakta olan, vatandaşlarına tek tiplilik ve düzen dayatan ve Foucault'ya göre bir 'disiplin toplumu' olan modern devletin bağlamı içerisinde gelişmekteydi (Akt. Billig,2002:40).

İnsanları vatandaşlar olarak toplumsallaştıran milli kimliği, ortak milli kültür çerçevesinde inşa etme amaçlı zorunlu ve standart kamu eğitimiyle birlikte 'büyük basın, eğitim tarafından gerçekleştirilen düşünce ve davranış normlarının üretimi görevini tamamlar, büyük medya, neticede, ister doğrudan okuyucuya hitap ettiği söylemle, ister haber olarak aktardığı olayların seçiminde, yavaşça etkisini gösteren normatif bir araç' olma eğilimindedir. (Copeaux, 2002:51). Bostancı'nın da ifadesiyle; 'ulusal medya, belirlediği gündemler, ulusal sembollere sık sık yaptığı atıflar, üslubundaki belli bir ulusa ait olma bilincini güçlendirecek şekilde kullanılan ve 'ötekiler'le 'biz'i ayıran kavramlar dolayısıyla ulusculuğun nesnesi olan halkın 'bilişsel stilini' dönüştürür' (1996:1540). Bunun yanında, tarih anlatılarında değer bildiren zamirlerin, yazarı, okuyucuyu ve tarih anlatısının kahramanlarını ortak bir kimlik içerisinde sarmaladığı ve böylece okuyucunun kendisini yazarın belirlediği tarafla özdeşleştirmeye yönlendirdiği (Copeaux, 2002:50) gibi, bu tarih anlatılarının dolayımıldığı medya da bu özdeşleşme için zemin sağlayarak resmi ya da egemen söylemi yeniden üretmektedir. Medya anlatıları bu yolla 'bizi onlardan ayırt etme olanağı veren tanımları sağlamaktadır (Morley, Robins, 1997:183)'. Dolayısıyla, ekonomik, kültürel, siyasal yapıyla eklenilen ve toplumsal sistemdeki egemen söylemleri yeniden üreten medya ve medya pratiklerini toplumsal yapıdan ayrı kabul etmek mümkün değildir.

Genel olarak ifade etmek gerekirse medya, milletlere ya da milli/ulus devletlere bölünmüş dünya sisteminde, sadece, siyasetin konu edildiği en önemli medya türü olarak kabul edilen, milletlerle ya da kendi milletiyle ilgili olaylar hakkındaki haberleri verirken değil, diğer medya türlerinde de gündelik hayatın her alanını temsil ediyşyle, bir millete ait olma durumunu doğallaştırarak bu sistemi yeniden üretmeye yönelik milliyetçi bir retoriğe sahiptir. Medyada yer alan haberlerde, milleti imleyen 'biz', vatani ya da ülkeyi imleyen 'burası' gibi basit ve küçük kelimelerden oluşan dil alışkanlıklarında, haberlerin yurt haberleri/iç haberler ve dış haberler olarak kategorileştirilmesinde⁶ ve diğer ulusların aktörleştirilerek temsil edilmesinde bu retorik yeniden üretilmektedir. Billig'in de ifade ettiği gibi, gazetelerin tümü, ister boyalı basına mensup olsunlar, ister saygın ve sağ görüşlü olsunlar ister sol, okuyucularına bir milletin üyeleri olarak hitap etmekte, haberlerini milletler dünyasının mevcudiyetine kesin gözüyle bakan bir tarzda sunmaktadırlar (2002:21). Yalnızca haber söyleminde değil, gazetelerin logolarında bayrak ya da ülke haritasının ve reklam sloganlarında milli kavramların kullanılmasından, özellikle ilk sayfalarda ve gazetenin genelinde kendi milletlerine ait gündemlere yer verilmesine kadar gazetecilik pratiklerinde bunu gözlemlemek mümkündür.

Farklı ideolojik söylemler içinde kurgulanan ve bu söylemlerin öznelere tarafından tahayyül edilen siyasi kimlikler çoğunlukla birçok unsuru bünyesinde barındırırken, milliyetçilik söylemi içinde kurgulanan milli kimlikler baskın ve bütünlüklü bir yapı görünümündedir. Medyadaki tüm anlatı türlerinde ve özellikle haberlerde milliyetçilik söyleminin bu ön kabulü yeniden üretilmekte, haber söyleminde etnik ve milli kimlikler sabitlenmektedir. Hiçbir sığata gerek duyulmaksızın stereotipleştirilerek ('Türkler', 'Ruslar' ya da

6) Billig bu konuyla ilgili olarak, yurdu ve yurtlar dünyasını ayıran, 'yurdun ulusal sınırlarını kullanan bir metinsel yapıda kendimizi evimizde hissederiz.' ifadesini kullanmaktadır (2002:138).

'Rumlar' gibi) temsil edilen milli kimlikler dolayımı ile milliyetçilik söyleminin homojen bütünlüğü olan 'biz' ve bu biz dışında kalan herkes yani 'ötekiler' kurgulanmaktadır.

Medyada milli kimliğin inşası ve yeniden üretimi, toplumsal birliğin korunması amacıyla kolektif hafızanın beslenmesine yönelik ve 'öteki'nin bir tehdit unsuru olarak varlığını sağlamlaştıran ya da 'öteki'ne karşı düşmanlığı canlı tutan korku üretimine yönelik temsillerle sağlanmaktadır. Uluslararası politikaların konu edildiği haber söyleminde, geçmişle bugünün ilintilendirildiği tarih anlatılarında ve milli kriz dönemlerinde bu tür temsil örneklerine rastlamak mümkündür. Örneğin, 1996 yılı Ocak ayı sonlarında yaşanan bir grup Yunanlı'nın Bodrum açıklarındaki kayalıklara bayrak dikmesiyle başlayan 'Kardak Krizi' sürecinde gazetelere hamasi bir milliyetçilik söylemi hakim olmuştur. Bu dönemde, Hürriyet gazetesinde yayınlanan '*O Bayrak İnecek*' (30 Ocak 1996), '*Adaya Çıktık*' (31 Ocak 1996), Sabah gazetesinde yayınlanan '*Yunanlı Gitmeseydi Vurmaya Kararlıydık*' (1 Şubat 1996) başlıklarında da açıkça görülebileceği gibi, 'biz' kurgusu yeniden üretilmiş, Türkiye ve Yunanistan arasındaki 'ezeli' düşmanlık referans alınarak 'Yunanlılar'ın ötekiliği pekiştirilmiştir.

Spor medyasında özellikle uluslararası spor müsabakalarını konu alan haberlerde, milli takımın taraftarları arasındaki farklılık ve eşitsizlikleri kamufle eden milliyetçi duyguları kamçılayan bir söylemsel strateji gözlemlenmektedir. Billig'in de vurguladığı gibi, siyasi yönelimi ne olursa olsun bütün gazetelerde milli bayrağın sürekli bir heyecanla sallandığı bölüm spor sayfalarıdır (2002:138). Maçtan maça bir araya gelen anonim tribün kalabalığının duygudaşlığı ve ortak tezahüratı, milliyetçiliğin birbirini tanımayan insanlara kendini bir cemaat içinde hissettirme gücünün emsali az bulunur bir metaforik belirtisidir (Bora, 2001:559). Dolayısıyla, milli maçlar ya da Türkiye takımlarının uluslararası alandaki başarıları söz konusu olduğunda, ideolojik yönelimlerindeki farklılıklara rağmen tüm gazeteler, milliyetçilik söylemini ve bu söylemin meşruiyetini yeniden üretmektedirler. Örneğin, 2002 yılında Dünya Kupası üçüncüsü olan Türkiye milli takımının bu başarısı 30 Haziran tarihli sayılarında '*Dünya Türkleri Konuşuyor*' (Hürriyet), '*Uzakdoğu'da Tarihe Geçtik*' (Cumhuriyet), '*Üzdük Ama Üzülmedik*' (Zaman), '*Ayyıldız Bayramı*' (Yeni Şafak), '*Müthiş Türkler*' (Sabah) manşet ve başlıklarıyla temsil edilmiştir. Başlıklarda bir futbol takımının millet olarak temsili 'milyonlarca insanın oluşturduğu hayali topluluğun, on bir kişilik takımda gerçekmiş gibi görünmesini' (Hobsbawm, 2007:71) sağlamakta ve 'biz' kurgusuna dayalı birlik söylemi bu bağlamda dikkat çekmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada milliyetçilik olgusu, etnik çatışmalar ya da görünür olan kolektif eylemler kapsamında yalnızca bir siyasi ideoloji olarak değil, kendini 'doğal' bir 'gerçeklik' olarak sürekli yeniden üreten, ulus-devlet içerisinde toplumsal birliği ve dolayısıyla 'biz'i kuran bir söylemsel oluşum olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, milliyetçilik söyleminin inşası ve yeniden üretimini gündelik hayatın rutinleri içinde aramak gerektiği üzerinde durulmuştur.

Billig'in 'banal milliyetçilik' olarak tarif ettiği bu olgu dahilinde, gündelik hayat içerisinde kullandığımız para, içtiğimiz kahve ya da GSM operatörünün adıyla millet olma

hali ya da hayali yeniden üretilmektedir. Kolektif milli kimlikler üzerine inşa edilen milliyetçilik söylemi, milli kimliği bütünlüklü bir yapı olarak sabitlerken bu kimliği kuran 'ötekiler'i de toplumsal bütünlüğün varlığını tehdit eden unsurlar olarak sürekli canlı tutmaktadır.

Gündelik hayatın rutinleri içerisinde medya temsilleri ve dil pratikleri dolayısıyla milliyetçilik söylemi yeniden üretilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu söylem, ülke haritası ya da bayrak gibi milli bütünlüğü imleyen simgesel temsiller yanında kolektif hafızaya seslenen, 'biz'i 'öteki'den ayırıştırarak ve 'öteki'nin 'ötekiliği'ni muhafaza eden anlamlandırma stratejileri ile bu sağlanmaktadır.

Kaynakça

- Akman, A. (2002). "Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı". Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (4. Cilt içinde). İstanbul: İletişim Yayınları. ss.81-90.
- Anderson, B. (2007). Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması (4. Basım). (Çev. İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Balibar, E. , Wallerstein, I. (1993). Irk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler. (Çev. N.Ökten), İstanbul: Metis Yayınları.
- Baştürk-Akca, E. (2007). (Der.) Kimlik, Medya ve Temsil. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- (2007). "Ege'de Sular Isındı...: Yazılı Basın Söyleminde Yunanistan'ın Ötekileştirilmesi ve Kardak Krizi". Kimlik Medya ve Temsil içinde. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bauman, Z. (1999). Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Billig, M. (2002). Banal Milliyetçilik (1. Basım). (Çev. C. Şişkolar). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Binark, M. (2004). "Kosova'ya İnsani Yardım Operasyonu'nun (1999) Türk Gazetelerinde Sunumu ve Ulusal Söylenlerin Dolaşımı". Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi (Der. Ç. Dursun) içinde. s.289-306, Ankara: Elips Kitap.
- Bora, T. (1993). "Milliyetçilik: Mikro mu Makro mu?". Birikim, S.45/46, s.17-23.
- .(1995). Milliyetçiliğin Kara Baharı. İstanbul: Birikim Yayınları.
- .(2001). "Türkiye'de Futbol ve Milliyetçilik". Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik (Der. S.Yerasimos) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bostancı, M.N. (1996). "Medya Ulus İlişkisi", Yeni Türkiye (Medya Özel Sayısı), S.12, ss.1539-1542.
- Calhoun, C. (2007). Milliyetçilik, (çev. B. Sütçüoğlu), Bilgi Üniversitesi Yayınları, (1. Baskı).

- Connor, W. (1994). *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*, Princeton: Princeton University Press.
- Copeaux, E. (2002). “Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce* (4. Cilt) içinde, s.44-52, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erhürman, H. (2007). “Bellek Eklemlenmeleri: Annan Planı Sonrası Kıbrıslı Türklerin Kimlikleri ile İlgili Sabitleme Arayışları” , *Kıbrıs Yazıları*, S.7-8-9, s.95-99.
- Finlayson, A. (1998). “Ideology, Discourse and Nationalism”, *Journal of Political Ideologies*, Vol.3(1), p.99-118.
- Gellner, E. (2007). *Milliyetçiliğe Bakmak*, (çev. S. Coşar, S. Özertürk, N. Soyarik), (2. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları
- Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler*, 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler, (çev.N.N.Domanıç), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Hall, S. (1998a). “Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler”, A. King (Der.) *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi içinde*, (Çev. G.Seçkin, Ü.Yolsal), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- (1998b). “Kültürel Kimlik ve Diaspora”, J. Rutherford (Der.) *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık içinde*, (çev. İ. Sağlamer), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Hall, S., Held, D., McGrew,T. (1992) (ed.) *Modernity and its Futures*, Polity Press in association with The Open University, Cambridge.
- Hobsbawm, E.J. (1993). *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik; ‘Program, Mit ve Gerçeklik* , (çev. O. Akınhay), Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, İstanbul (2007). *Yeni Yüzyılın Eşiğinde*, (çev. İ. Yıldız), Yordam Kitap, İstanbul.
- Kalaycı, H. (2007). *Kanada-Quebec Sorunu. Çokkültürcülük, Kendi Kaderini Tayin, Milliyetçilik ve Federalizm*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Morley, D. Ve Robins, K. (1997). *Kimlik Mekanları* (1. Basım). (çev. E. Zeybekoğlu), Ayrıntı Yayınları.
- Özkırmı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Smith, A. D. (1999). *Milli Kimlik* , (çev. B. S. Şener), (2. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*, (çev. S. Bayramoğlu, H. Kendir), (1. Baskı), Ankara: Dost Yayınları.
- Yıldırım, E. (2006). “Küreselleşen Dünyada Milliyetçilik”, *Doğu Batı*, S.38, s.181-199
- Yumul, A., Özkırmı, U. (1997). “Günlük Gazetelerde Milliyetçiliğin Farkedilmeyen Yüzü”, *Varlık*, S.1076.